

NOVI PODACI O RECEPCIJI MARULIĆEVA DJELA U MAĐARSKOJ U 16. I 17. STOLJEĆU

L ő k ő s I s t v á n

Govoreći o mađarskoj recepciji Marulićevih djela u Splitu u povodu *Colloquia Maruliana VI.* pokušali smo sakupiti podatke koji nam svjedoče o tome da je Marulić bio čitan autor te da je zanimanje za njegov opus u Ugarskoj postojalo i u crkvenim i u svjetovnim krugovima. Istovremeno smo u krupnim crtama opisali i teškoće koje trenutno sprečavaju kompleksnu razradu ove teme, tj. recepciju djela velikog Splitsanina koja su bila tiskana svojevremeno i kasnije, poslije smrti Marulićeve. Unatoč siromaštvu podataka, uspjeli smo dokazati da je Marulić, osobito u XVII. stoljeću, bio čitan autor u Ugarskoj, dapače uspjelo nam je i faktično utvrditi i efektivnu recepciju Marulićeve *Institucije* kod Györgya Káldija, bivšeg suradnika kardinala Pázmánya.

U našem istraživačkom radu naišli smo na iznimno zanimljiv bibliografski podatak. István Miskolczi Csulyak, poznata ličnost mađarske reformacije XVII. stoljeća, kao nastavnik pratio je mladoga mađarskog baruna Miklósa Thökölyja u vrijeme njegova boravka u Njemačkoj i tada je i sam studirao neko vrijeme u gimnaziji grada Gorlitza, a od 1603. do 1606. u Heidelbergu. Vrativši se u Ugarsku, Miskolczi Csulyak bio je kalvinistički propovjednik u raznim ugarskim gradovima i vlasnik bogate knjižnice. On sam je sastavio katalog svoje biblioteke koji nam svjedoči da su se u fondu njegove knjižnice nalazila 393 primjerka različitih knjiga i tiskovina, a među njima dva izdanja Marulićevog *Evangelistariuma* (Venecija 1516, Köln 1556).

U povodu pregleda popisa knjižnice isusovačkog reda u Košicama, tj. u Kassi, i popisa književnog fonda požunskog isusovačkog kolegija odnosno kataloga knjižnice nećaka kardinala Pázmánya, grofa Miklósa Pázmánya uspjeli smo dokazati da su se u spomenutim fondovima nalazila neka Marulićeva djela. Tada se činilo da će proširenje istraživanja biti uspješno. Naša je hipoteza bila: ako su

se u knjižnicama isusovačkih kolegija i u privatnim bibliotekama XVII. stoljeća nalazile knjige Marka Marulića, najvjerojatnije bi ih moglo biti i u knjižnicama crkvenih i svjetovnih ličnosti XVI. stoljeća u Ugarskoj.

Danas je za stručnu javnost evidentno da je potražnja za Marulićevim knjigama u prvoj i u drugoj polovini XVI. stoljeća bila vrlo velika. Uzmemo li u obzir da je *edicio princeps Institucije* izdana u Veneciji 1506¹ godine a do kraja XVI. stoljeća novijih je izdanja bilo sedam, da je *Evangelistarium* bio tiskan 1516. u Veneciji, 1519. u Baselu, od 1529. do 1556. godine u Kölnu sedam puta², bit će nam jasno da je veći dio tih izdanja Marulićevih djela brzo stigao i u Ugarsku.

Nakon katastrofalne bitke kod Mohácsa 1526. i turskog zauzeća Budima 1541. godine, u većem dijelu Ugarske kulturni život bio je uništen, tj. lokaliziran u gradovima sjeverne i zapadne Ugarske, odnosno Transilvanije. Neka od najstarijih crkvenih i kulturnih središta, kao npr. Jegra (Eger), desetljećima su bila okupirana od Turaka, pa neki biskupi Jegre u to vrijeme nikad nisu boravili u stolnom gradu biskupije. Naravno, o rasprostranjenosti djela Marka Marulića u tim gradovima, tj. crkvenim, svjetovnim i kulturnim središtima, osobito u drugoj polovini XVI. stoljeća, ne može se ni govoriti. Tako nam je u toku daljnjeg istraživanja ostala mogućnost registrirati ličnosti koje su bile u službi kraljevstva u sjevernoj i zapadnoj Ugarskoj te u službi kneza Transilvanije, a imovinsko stanje im je bilo povoljno, bile su vlasnici veće knjižnice. Danas na sreću raspolažemo popisima fondova biblioteka nekih od tih. Suradnici Sveučilišne knjižnice u Budimpešti već su pronašli ostatak knjižnice palatina Györgya Thurzóa, historičara Miklósa Istvánffyja, kanonika Jánosa Kecskésa i Zakariása Mossóczyja.³ Otkrivanje ovih ostavština momentalno nije svršeno, ali o knjižnici palatina Thurzóa ili Jánosa Kecskésa i Zakariása Mossóczyja imamo već i sada vrlo interesantnu sliku.

Od spomenutih osoba bio je jedan od najmarkantnijih Zakariás Mossóczy (1542–1587), prvi izdavač mađarskog *Corpus Juris* pod naslovom »*Decreta, Constitutiones et Articuli Inclyta Regni Hungariae ab A[nno] D[omi]ni 1035. [millesimo tricesimo quinqu] ad A[nno] 1583. [millesimo quingentesimo octogesimo tertio] publicis Comitibus edita, cum rerum indice coposio. Tyrnawiae 1584*«. [millesimo quingentesimo octogesimo quarto] On je napisao biografije mađarskih kraljeva i sastavio popis njitranskih biskupa, kao biskup njitranski bio je jedan od najznamenitijih crkvenih ličnosti sjeverne Ugarske XVI. stoljeća.

¹ Petar Runje: »O ranim izdanjima Evanđelistara i Institucije«, *Colloquia Maruliana* III, Split 1994, str. 93.

² Franz Leschinkohl: »Marko Marulić u njemačkim knjižnicama«, *Colloquia Maruliana* III, Split 1994, str. 101.

³ Pajkossy Györgyne: *Ellebodius és barátai körének könyvei az Egyetemi Könyvtárban. »Nicasii Ellebodii Casletani et emicorum.« Magyar Könyvszemle (Budapest) 1983, br. 3, str. 225.*

U svojim mladim godinama Mossóczy je uspješno napredovao u crkvenoj hijerarhiji. Imao je dvadeset godina kada su ga imenovali arhidakonom u Trencsénu (danas Trenčín), 1. veljače 1574. već je bio kninski biskup (*episcopus Tinniniensis*) i kraljevski savjetnik, 22. lipnja 1578. postao je opatom Piliške opatije i 28. ožujka imenovali su ga biskupom Njitranske biskupije.

Mossóczy je bio jedna od najobrazovanijih ličnosti svoga vremena u Ugarskoj, *eruditus* u renesansnom smislu. Prema riječima povjesničara Eleka Horányija, bio je »Poeta Historicus et Juris consultus insignis«. ⁴ U povodu smrti velikog humanista Ugarske arcibiskupa Miklósa Oláha (*Nicolaus Oláhus*) napisao je na latinskom jeziku stihovani nekrolog:

Annis et virtute simul iam plenus Olahus
Omnibus et regni perfunctus honoribus, ut se
Sedibus ingereret Superum, atque astra videret
Sub se, quo mentem semper direxerat altam,
Omnia cum mundo vana haec mortalia temnens,
Spe verae vitae, hoc posuit sua membra sepulchro.⁵

U vezi s tim vrijedi naglasiti da je spomenuti Miklós Oláh organizirao gimnaziju, a poslije akademiju u Nagyszombatu (danas Trnava). Jedan je od poznatijih profesora tih institucija, koji je došao na poziv samoga Miklósa Oláha, čuveni humanist Nicasius Ellebodius (Helbaut) iz Flandrije. On je nakon studija u Pedagogium Liliense u Louvainu 1555. postao alumnus Collegium Germanicuma u Rimu, a poslije, već kao kanonik ostrogonski, s donacijom Miklósa Oláha, studirao i u Padovi.

U prijateljskom krugu Oláha Ellebodius se sprijateljio i s Antunom Vrančićem, Miklósom Istvánffyjem i Istvánom Radéczyjem. Pošto je Ellebodius završio studije u Padovi, taj posljednji velikaš kao varadinski biskup pozvao ga je u Požun. U požunskom domu Radéczyja organizirao se novi humanistički krug. Među članovima toga prijateljskog kruga nalazimo i Zakariása Mossóczyja koji je svojevremeno u Nagyszombatu bio đak Ellebodiusa, a sada već kao *episcopus Nitriensis* vlasnik velike bogate knjižnice. Vrativši se iz Padove u Ugarsku, Ellebodius je iz te knjižnice posudio četrnaest knjiga, među kojima su bila Aristotelova djela na grčkom jeziku. Među za njega tim najvažnijim knjigama nalazimo Mossóczyjevu dedikaciju, što potvrđuje da ih je darovao Ellebodiusu.⁶

Te knjige nam svjedoče o visokoj humanističkoj orijentaciji i obrazovanju tadašnjih crkvenih i svjetovnih velikaša u sjevernoj i zapadnoj Ugarskoj. U vezi s tim primjećujemo da u tom prijateljskom krugu zauzimaju posebno mjesto

⁴ Horányi Elek: *Memoria Hungarorum editis scriptis notorum*, II, str. 661.

⁵ Citira Vágner József: *Adalékok a nyitrai székeskáptalan történetéhez*. Nyitra 1896, str. 143.

⁶ O svemu tome vidi: Pajkossy Györgyné: cit. djelo, str. 227–233.

naobrazba i bibliofilija Zakariása Mossóczyja. Poslije njegove smrti bila su sastavljena dva inventara s ovim »Predgovorima«:

1. »Inventarium universarum rerum mobilium reverendissimi quondam domini Zachariae Mosshoci, episcopi Nittriensis, per egregium Stephanum Baraniay commissarium, tam in arce Nittriensi, quam in pertinentiis omnibus, apud manus Valentini Nagywaythy castellani, Stephani Keery cubicularii et Pauli Wyzkelethy provisoris repertarum *die prima augusti anno 1587*. [millesimo quingentesimo octogesimo septimo] conscriptum.«

2. »Inventarium rerum quondam domini Zachariae Mossoczi episcopi Nittriensis, quae praemanibus Stephany Kery cubicularii fuerunt, per Stephanum Baranyay commissarium *die prima augusti anno 87* [octogesimo septimo] conscriptum.«⁷

Prema inventarima, u Mossóczyjevoj se biblioteci nalazilo ukupno 936 svezaka. Analiziramo li sastav fonda knjižnice, konstatirat ćemo da je vlasnik svih 936 svezaka bio zaokupljen pravoslavljem, historiografijom, teologijom, filozofijom, moralnom teologijom i antikvarstvom — smislom renesanse i humanizma. Moglo bi se reći da su u biblioteci bila sakupljena djela predstavnika patristike i skolastike te suvremenih polemičara katoličke i protestantske vjere, djela grčkih i latinskih autora od Aristotela do Ovidija i Plutarha, niz tekstova Svetog pisma od *Vulgate* do češke biblije (*Biblia Bohemica* I. svezak). Popisi inventara omogućuju nam da zaključimo: u odjelicima kompletnog fonda nalazimo gotovo svih pet područja renesansnog obrazovnog sustava, *studia humanitatis*, tj. gramatiku, retoriku, pjesništvo, povijest i moralnu filozofiju. Moramo napomenuti da su u Mossóczyjevoj biblioteci u razmjerno velikom broju bila djela Erazma Rotterdamskoga, Martina Luthera, Philippa Melanchthona, a među njima se nalazila i Melanchthonova Gramatica iz 1556. i 1570. godine na grčkom i na latinskom jeziku, odnosno *Catechesis*, *Paraphrases* i *Detectio praestigionarum* Erazma Rotterdamskoga.

Nakon kratkog pregleda inventara Mossóczyjevog fonda prema autorima, čini nam se logičnim da se u istoj biblioteci nalazilo i djelo Marka Marulića. U inventaru čitamo samo ovo: »232. [broj] Marcus Maulus in 8.«⁸ Najnadležniji poznavalac Mossóczyjeve knjižnice, Béla Iványi, piše da je ta knjiga vjerojatno bila izdanje *Evangelistara* iz 1516. ili 1532. 8^o, eventualno *Bene vivendi instituta* iz 1530, ili 1532 8^o. I jedno i drugo je kölnsko izdanje.⁹

Na temelju Mossóczyjevog studija u Nagyszombatu u Ellebodiusa odnosno padovskih veza i poznanstava s Antunom Vrančićem, Miklósom Oláhom i Miklósom Istvánffyjem s pravom možemo pretpostaviti da je Marulićevo djelo stiglo do njegove biblioteke. Zanimanje je Mossóczyja i njegovih prijatelja za

⁷ *A magyar könyvkultúra múltjából. Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése*. Szeged 1983, str. 451.

⁸ Isto, str. 460.

⁹ Isto.

Marulićevo djelo, naravno, bilo inspirirano svojstvenim, kršćanskim humanističkim karakterom najpoznatijih latinskih moralnoteoloških opusa velikog Splitsanina. U vezi s tim citirat ćemo još uvijek aktualne riječi Ivana Milčetića, koji je skoro prije jednog stoljeća napisao: »Humanistička naobrazba vođaše ga u stari vijek, a na njegovim vratima pucaše novi vijek. Svi ti vijekovi sa svojim nazorima nalaze oduška u njegovim djelima.«¹⁰ Mossóczyjev humanistički prijateljski krug ab ovo imao je afinitet prema svim kulturnim pojavama koje bismo mogli označiti ključnom sintagmom: *eruditio humanitatis*.

Sve nam to potvrđuje i podatak koji je vezan s Istvánffyjem. Ostaci knjižnice ovog znamenitog mađarskog humanista povjesničara, s pomoću Jurja Draškovića, dospjeli su u knjižnicu isusovaca u Šopron (njem. Ödenburg).¹¹ U popisu knjižnice šopronskih isusovaca nalazimo i jedno od najpopularnijih Marulićevih djela u XVI. stoljeću, *Maruli Evangelistarium 8^{vo}*, vjerojatno kölnsko izdanje iz prve polovine XVI. stoljeća.

Na kraju ovog kratkog izlaganja želimo izraziti nadu da će rekonstrukcijom ostalih knjižnica mađarskih svjetovnih velikaša i crkvenih ličnosti biti u cijelosti omogućena dopuna i rekonstrukcija Marulićeve recepcije u Ugarskoj u XVI. stoljeću.

¹⁰ Ivan Miletić: »O Marku Maruliću, s karakteristikom hrvatskoga pjesništva prije i poslije njega«, *Ljetopis Društva hrvatskih književnika za 1900–1903*, Zagreb 1903, str. 40.

¹¹ Pajkossy Györgyné: cit. djelo, str. 234.

L ő k ő s I s t v á n

NEW DATA CONCERNING THE 16TH AND 17TH CENTURY
RECEPTION OF MARULIĆ'S OEUVRE IN HUNGARY

The author extends the range of information he released in a previous paper published in Volume VI of *Colloquia Maruliana*. The life and work of the 16th and 17th century moral theologian from Split was well known in the West, as it was in Hungary. After the tragic battle of Mohács in 1526 and the fall of Buda in 1541, intellectual life was confined to the northern and western parts of the country, and to Transylvania. Some Hungarian aristocrats living in these territories possessed valuable libraries that were destroyed in the following centuries. The reconstruction of them is a task for librarians living today. This work is already under way; as a result, we know more about the collections of Miklős Istváffy, János Kecskés, György Thurzó and Zakariás Mossóczy. Mossóczy was one of the most intelligent and erudite Hungarian aristocrats of his time. He was Bishop of Nyitra and sponsored several Renaissance projects. There were one thousand volumes in his library, one of the most valuable in the country. He owned works by Erasmus, Luther, Melancthon and one by Marulić. From the reconstruction of this library and its catalogue, we can infer that the work in question was the 1516 or perhaps 1532 edition of Marulić's *Evangelistarium* or the 1530 (or 1532) edition of his *Institutio bene vivendi* published in Cologne.